

Prepozno.

Spisal Fr. Strnad.

divjo hlastnostjo je strgal ovitek raz pismo. Pisava naslova mu je bila le predobro znana, toda verjeti ni mogel in ni hotel. Povedali so mu bili, da je šla žena z doma v okolnostih, ki niso obetale nič dobrega, in zdaj še pismo njeno — toda on ni verjel . . . on ni mogel verjeti . . . Kako, kako bi bilo možno kaj takega!

A ko je bil prečital prve vrstice, se mu je skrčilo srce, kakor bi hotelo iztisniti zadnjo kapljo krvi iz sebe, kakor bi hotelo udariti še enkrat, samo še enkrat, potem pa obstati za večno. V glavi mu je zašumelo, pred očmi se mu je zgrnila tema in za hip so možgani v njegovi glavi pretrgali svoje delovanje . . .

Potem pa se je zavedel zopet in grozna, nepopisna bol mu je napolnila prsi. Zazeblo ga je in zobje so mu zašklepetali kakor mrzličnemu človeku, a precej nato mu je vročina izpreletela život. Sredi prsi ga je tiščalo in grlo mu je bilo kakor zadržneno. Opo-tekajoč se je prestopil k oknu in ga odprl. Zunaj je šumelo in vršelo. Močan veter je stresal drevje, ki se je blestelo v mladem zelenju. Pod oknom se je razprostiral vrt in vonj hiacint in drugega cvetja je dehtel do njega gori. Ta duh in hladni dih sape, ki mu je bril v obraz, ga je okreпил nekoliko. Vrnil se je k mizi in čital dalje:

». . . Če je kdaj grešil mož zoper svojo ženo, si grešil til! Ta očitek se ti bo zdel neopravičen, vem. Kako bi zagrešil kaj ti, ki te je bila korektnost sama, ti, ki si hodil vedno eno in isto pot, ti, ki nisi krenil od določene smeri nikdar niti na levo niti na desno! . . . Ah, da, tista tvoja korektnost! Žal, da se meni človeško srce tako malo za take stvari, žal, da ima srce mlade, ljubeče žene še druge potrebe, nego si si jih domišljal ti v svoji korektnosti!

Imel si mnogo takozvanih dobrih lastnosti, ne tajim! Ti nisi delal, kakor delajo nekateri drugi možje: ti nisi popival, nisi igral, in odhajal si z doma samo, kadar so zahtevali tvoji opravki tako. Da se je dogajalo to često in da si bil pri svojih poslih tako vesten, da ti je ostajalo le malo časa zame, bi ti utegnili ljudje, ki bodo izrekli sodbo nad nama, šteti celo v zaslugo, kakor si si štel to v zaslugo brez dvojbe tudi sam! O vem, obsodba zadene mene! Saj pozna tebe ves svet kot skrbnega gospodarja in vzornega moža! Da

sem jaz pri vsem tem trpela, kdo se briga za to? Toda bodi! Kako sodi svet o meni, to me ne moti! Saj se tiče stvar končno samo naju in dovolj je, da je pojasnjena med nama! . . .

Ti veš, da sem te ljubila, ti veš, da sem ti bila vdana!

Sicer so različne stopinje ljubezni, kakor so različne stopinje gorkote, a lahko rečem, da sem te ljubila z ono intenzivnostjo, do katere se je moja ljubezen v obstoječih razmerah sploh popeti mogla! Jaz sem si odkritosrčno prizadevala, da bi bila ta ljubezen velika. Moje misli in moje želje so poznale samo tebe! Ah, kolikokrat sem si klicala tvoje vrline v spomin, če mi je srce hotelo postajati hladno, kako sem si prigovarjala, da si najboljši mož na svetu, kako se izkušala prepričati, da si vreden vse moje ljubezni!

Ljubila sem te edinega in v nekem zmyslu — neomejeno!

Da je moje srce sposobno še za gorečnejšo ljubezen, tistikrat niti vedela nisem, čeprav sem čutila včas, da počivajo na dnu mojega srca sile, ki bi se rade razvile in pojavile, da tle ondi iskre, ki samo čakajo, da dahne kdo vanje in jih razneti v velikanski plamen. O da, dostikrat mi je bilo, kakor bi to še ne bilo vse, kar sem imela in kar sem smela, dostikrat mi je bilo, kakor hi morala še vse bolj, še vse gorečnejše ljubiti — toda tebe, samo tebe!

O, da nisi hotel!

Zakaj, zakaj si se zadovoljeval s tistimi običajnimi dokazi ljubezni, zakaj nisi zahteval več od mene, zakaj nisi pustil, da bi bila privrela vsa moja vroča ljubezen na dan?!

Čudno razmerje!

Ne samo, da ti meni nisi nudil, po čemer je na tihem koprnela duša moja, ne samo, da sama nisem bila ljubljena, kakor si je želelo moje otročje, ljubezni tako potrebno srce, ljubiti tudi jaz tebe nisem smela! Saj ono bi ti bila še odpustila! Vedela sem in vpoštevala, da ima mož včas skrbi, katerih žena ne pozna, da on ne more zmeraj tako, kakor bi ona rada. A zakaj nisi dovolil, da bi bila moja roka hladila tvoje vroče čelo, zakaj nisi maral, da bi bila moja navzočnost vedrila tvojo mračno glavo? Ah, s kako malim bi se bila včas zadovoljevala! . . .

Toda ne, tudi tega ti ne štejem v zlo! Bil si pač skromen v svojih zahtevah in imel si pač druge pojme o ljubezni nego jaz! Ne! vse to bi nikdar ne bilo odločilo najine usode! Prestrogo — in če hočeš — prebogaboječe sem bila vzgojena, da bi bila zaradi tega storila kaj, kar bi se ne bilo dalo spraviti v skladje z običajnimi nazori o morali. Da nisi umel potreb mojega srca, me je sicer ranilo

in bridko sem čutila, ako si moje koprnenje po tebi označeval kot neumestno ljubkovanje, za kakršno resnemu življenju nedostaje časa; a trpela in prenašala sem vse to in nikdar, nikdar bi se ti ne bila izneverila zaradi tega! Ne, bilo je nekaj drugega, kar je razmajalo in razlahljalo vezi, ki so me priklepale nate — dejstvo, da si bil spričo raznih znamenj, iz katerih si posnel lahko, da se drug trudi za mojo naklonjenost, da se drug bori za mojo ljubezen, tako grozno ravnodušen, tako čisto hladnokrven! . . . —

»Zaupal sem ti,« porečeš morda, »in to je bilo le častno zate!«

Mogoče, da bi kako drugo navdajalo to s ponosom! Ali jaz nisem hlepela niti po časti niti zaupanju, jaz sem hlepela edino le po ljubezni! Najmanjše znamenje tvoje, da me ljubiš, bi mi bilo vredno več nego vse tvoje zaupanje! Da si mi tako brez vse skrbi zaupal in da se nisi prav nič bal zame, mi je bil le nov dokaz, da ti nisem to, kar bi ti bila rada, da me ne ljubiš tako, kakor bi me po mojih mislih moral ljubiti, in da tvoja ljubezen daleko ne dosega ljubezni onega, ki se je tako vztrajno trudil za mojo ljubezen! . . .

Ljubezen je nekaj mogočnega, elementarnega! Težko se ji je ustavljati. Ljubezen ne vpraša, ljubezen zahteva. In da ne nastopi prepovedanih potov, treba jo čuvati!

Jaz sem storila vse, karkoli sem mogla. Ker sem čutila, da sem slaba, zatekala sem se k tebi na pomoč. Toda ti si mi jo odrekel! In to je vzrok, da se je zgodilo tako! V tem tiči tvoja krivda!

Ko sem začela umevati, kaj zahtevajo od mene njegovi željni pogledi, pojmiti, kaj mi razodevajo njegovi trepetajoči nasmehi, ter se zavedati, da je nevarnost velika, sem te naravnost opozarjala na to. Spominjaš se še, kolikokrat sem ti dejala: »Ali nisi nič ljubosumen? Ali se nič ne bojiš zame? Ne vidiš li, kako mi dvori oni?«

A ti si se vselej zaničljivo nasmehnil pa zamahnil z roko, da sem si razlagala stvar lahko tako ali tako. In razlagala sem si jo v istini na različne načine, kakor sem bila baš razpoložena. Včasih se mi je zdelo, kakor bi bil hotel reči: »Kaj zato? Naj te pa ima, ako hoče!« Drugekrati sem bila pač boljše volje in delala nisem takih zaključkov, a bolelo me je to vendar! . . .

Tistikrat, vidiš, je začelo pokati, tistikrat so se začele trgati vezi . . .

Nekoč si mi odvrnil: »Kaka zasluga to, če ostane ženska čednostna, ne da bi imela priliko grešiti? Zlato se pokaže šele v ognju, krepost v borbi z izkušnjava!«

Vzvišeno stališče, ne prerekam! In morda je res tako! A kdor ve, da se ne more popeti tako visoko, njemu se mora šteti že v zaslugo, ako se izogiblje priliki greha! Jaz svojih moči nisem prece-njevala, zato sem se ozirala po opori!

Mogoče tudi, da si si mislil: »Dokler je tako odkritosrčna, se mi ni treba bati!«

Če je tako, potem si se varal! Jaz sem bila odkritosrčna, ker sem imela najboljšo voljo, da bi ostala dobra, a sem se živo za-vedala svoje onemoglosti. Ne, jaz nisem govorila iz naivnosti tako, niti ne, da bi ti morda ponagajala malo! Oh, bilo mi je resno, tako resno! Da sem ti pripovedovala take stvari vselej smehljajočega obraza, bi te ne bilo smelo motiti! Kajti sram me je bilo priznati naravnost, da sem slaba. Tudi sem se bala, da bi ne trpel preveč moj ugled v tvojih očeh in da bi me ne sodil huje, nego sem za-sluzila. Mislila sem si: dovolj je, da ga opozoriš, vedel bo potem že sam, kaj mu je storiti!

Toda ti nisi hotel umeti, ti nisi hotel uvideti!

O, ti ne veš, koliko sem trpela, ti ne veš, kako sem se bojevala!

Kako, kako sem se tresla vselej, kadar so se začule njegove stopinje, kako sem prosila Boga vsak dan, da bi ga ne bilo! Da, bala sem se ga in groza ga me je bilo, dasi me je vlekle srce z neodoljivo silo k njemu! Bala sem se ga — ker sem vedela, da mi je nevaren, ker sem poznala sama sebe in ker sem znala, da moram omagati brez tvoje pomoči! . . .

A ti si bil slep, ti nisi videl ničesar! Tebi se ni zdelo niti po-trebno niti vredno, izpremeniti o čem svojih navad do mene! Ti si se bavil s svojimi stvarmi, čital si pisma, pregledoval časopise — njegove oči pa so med tem počivale na meni, pripovedovale mi, obetale in prosile, ah, da, zlasti prosile . . . prosile tako iskreno, tako goreče! . . .

O, da si tako malo pojmlil, kaj je ljubezen . . . o, da nisi vedel, da je z ljubeznijo kakor s cvetom, ki usahne, ako ti ni skrbi zanj! In da si tako malo poznal bitje žensko! . . .

Ženska je po svoji naravi usmiljena, dobrohotna in hvaležna! Vsak pogled se ji vsadi v srce. Če vidi, da kdo koprne po njej, ve tudi, da jo ljubi, in to ji vzbuja zavest, da je dolžnica njegova. Zato pa bi se moral mož neprestano boriti za svojo ženo in vedno, vedno bi moral misliti, kako bo odbijal naskoke na svojo drago last. Ti večni boji in te večne zmage — kajti pri ženski, kakršna sem jaz, bi zmagoval vedno mož — bi bili njemu vir največje blaženosti,

največje slasti in sreče! Pa tudi njej! Na ta način bi se vsak dan iznova pomladila njijna ljubezen, ker bi vsak dan iznova zakoprnela z isto silo, kakor ko' so se prvič ujele v ljubezni njijne oči . . .

A tega ti nisi umel in tega ti nisi hotel! . . .

In tako je postajal moj položaj od dne do dne opasnejši! Moje moči so ginile, moja volja se razgubljala v nič . . . Loteval se me je obup. Kajti že se ga je oklepalo vsako vlakence mojega srca, že je silila vsaka kaplja krvi k njemu . . . V hipu skrajne nevarnosti sem se še enkrat zavedela, kaj sem ti dolžna, še enkrat se je popela moja krepost do nenavadne energije in še enkrat sem poskusila rešiti svoje in tvoje dobro ime. Stopila sem pred te in ti rekla:

»Dragec, ne nudi mi toliko prilike . . . Če se zgodi kaj, bodeš ti kriv! . . .«

Moral si čutiti, da govorim z največjo resnobo. Ko si se ozrl v me, si moral opaziti, da so mi lica bleda, prepadla, izmučena od notranjih bojev. Na mojem čelu bi bil videl lahko srage, ki mi jih je iztislil strah pred tem, kar se je bližalo . . .

Ali ti nisi videl . . . ti nisi hotel videti ničesar!

»Pusti me že na miru s temi abotnostmi, saj vidiš, da nimam časa!« to je bil tvoj odgovor.

Tako so bile vezi potrgane! V tistem trenutku sem te skoro sovražila. Okleniti sem se te hotela, a ti si me pahnil od sebe! Vsililo se mi je prepričanje, da tvoja ljubezen nikdar ni bila iskrena, nikdar globoka, da je visela samo na zunanostih — obenem pa tudi prepričanje, da te moja izguba ne zadene prehudo . . .

In šla sem strani od tebe — doli na vrt, kjer je klila topločutna pomlad, kjer se je budilo življenje, kjer so poletavali ljubeči se ptičji pari in kjer me je čakal že — on! Sedla sva v hladnici na klop in bila sva si hkratu tako blizu . . . tako blizu! . . . In njegove oči so iznova zakoprnele . . . in začele so iznova prositi, le še silneje nego sicer! V mojem srcu pa je postajalo mehkeje in mehkeje . . . V prsih se mi je pojavil glas, ki mi je rekel, da sem trdosrčna in krivična napram toliki ljubezni in da je neodpustno in neusmiljeno, ako mu še dalje odrekam vse njegove prošnje . . .

In tako je prišlo, da so se dotaknile najine roke, zgodilo se, da je zagorel na mojih ustnicah poljub, ki mi je odprl pogled v novo življenje in ki me je preveril, da sem prinašala tebi večje žrtve, nego jih sme zahtevati mož od žene . . .

In zdaj je končano!

Ne bilo bi mi treba izvajati skrajnih posledic! Ostala bi bila lahko pri tebi. Saj ti bi mi v svoji brezskrbnosti ne staval nikakih zaprek! Toda prepoštena sem za kaj takega! Ni mi dano, da bi se hlinila! Po vsem tem, kar se je zgodilo, bi ti nikdar, nikdar ne bila mogla pogledati več naravnost v oči. Zato sem šla. Laglje vzamem nase sramoto nego laž! — In zdaj, ko poznaš moja načela, veš tudi, da bi se ne vrnila, tudi če bi mi odpustil, tudi če bi me klical nazaj! . . .

A vprašal bodeš, zakaj ti pišem!

Naj ti odgovorim še na to vprašanje! — Zato, ker te še vedno spoštujem in ker mi je do tega, da se opravičim pred teboj. Žal bi mi bilo, ako bi imel zavest, da si prebil par let svojega življenja ob strani malovrednice, ako bi se kesal, da si živel kdaj skupaj z menoj. Ne, verjemi, jaz sem te bila vredna! In zatrjujem ti še enkrat: nikdar, nikdar bi se ne bilo zgodilo to, če bi se bil ti hotel poglobiti v potrebe mojega srca, ali vsaj, če bi me v nevarnosti ne bil puščal same . . . Lahko bi bil imel v meni pošteno ženo! Toda ti si hotel imeti nemara svetnico, za kar jaz, žal, nisem bila ustvarjena! Tebi bi bilo nemara laskalo, če bi bil vedel, da imaš ob svoji strani vzvišeno bitje, nekak vzor kreposti. A jaz sem bila le slabotna ženska z dobro voljo, a nezadostnimi močmi!

To je psihologija mojega greha, to je komentar o koraku, ki sem ga storila! . . .

Zdaj morda spoznaš, zdaj morda uvidiš, a prepozno!« — — —

Prijel se je z obema rokama za glavo. Vsak stavek, vsaka beseda, ki jo je čital, mu je rezala kakor nož v srce. Zdaj se mu je videlo hkratu vse drugače. Čutil se je hipoma dolžnega, krivega. Zdaj je uvidel, kako strašno se je motil, kako ničeva je bila vsa njegova filozofija, kako smešni njegovi nazori! Vse, vse mu je bilo zdaj jasno . . . a zavest, da je prepozno, ga je delala skoro blaznega.

»Prepozno, prepozno!« je vzklikal obupno, iz oči pa so se mu udirale solze po sreči, ki jo je tako lahkomiščno pahnil od sebe . . . po sreči, ki se mu ne vrne nikdar, nikdar več . . . —

